

واکاوی ابعاد و مولفه های رهبری کلاس درس در فضای مجازی

مریم رئوفی *^۱، فرانک موسوی^۲، منصور پاشایی وحید^۳، لیلا فتاحی^۴، محمد رضا رحیمی^۵،
امیر علی بابایی^۶، فوزیه خشنور^۷

چکیده

هدف تحقیق حاضر واکاوی ابعاد و مولفه های رهبری در کلاس درس در فضای مجازی می باشد. چنانچه رهبری کلاس به خوبی انجام نگیرد، فرایند تدریس و یادگیری با مشکل مواجه خواهد شد. هدف از نگارش این مقاله ارائه راهکارهایی در جهت بهبود این امر است. روش پژوهش از نوع کاربردی و کیفی می باشد. جامعه آماری این پژوهش، متخصصین موضوعی مدیریت آموزشی بود. جهت انتخاب نمونه آماری، از شیوه نمونه گیری هدفمند استفاده شد. حجم نمونه در مصاحبه ها تعداد ۱۵ نفر متخصص موضوعی مدیریت آموزشی بود. ابزار گردآوری داده ها مصاحبه های عمیق و نیمه ساختاریافته بود. داده های گردآوری شده مورد تحلیل مضامین قرار گرفتند و بر اساس نظام کدگذاری باز، محوری و انتخابی (مطابق با رویکرد اشتراوس و کوبین) تجزیه و تحلیل شدند. یافته ها نشان داد ابعاد مدل شامل عوامل علی با ۸ مولفه، عوامل زمینه ای با ۷ مولفه، راهبردها با ۷ مولفه و پیامدها با ۸ مولفه جهت رهبری در کلاس درس دوره متوسطه در فضای مجازی باید مورد توجه باشند. معلمان مدارس نیاز به تمرکز بر این ابعاد و مؤلفه های آن برای رهبری آموزش و یادگیری اثربخش در کلاس درس دارند که این ابعاد بایستی مورد بررسی و توجه مدیران، ناظران و راهنمایان آموزشی و مسئولان و برنامه ریزان قرار گیرد.

کلمات کلیدی: رهبری کلاس، فضای مجازی، معلم.

فصلنامه تعالی تعلیم و تربیت و آموزش دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرج، دوره ۱، شماره ۳، بهار ۱۴۰۲

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

^۱ دانشجوی دکتری مدیریت آموزشی دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمانشاه، کرمانشاه، ایران. نویسنده مسدول

mrao00216@gmail.com

^۲ دانشیار گروه مدیریت آموزشی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، واحد کرمانشاه، دانشگاه لاد اسلام، کرمانشاه، ایران

frnkmosavi@yahoo.com

^۳ دانشجوی دکتری، یریت آموزشی دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمانشاه، کرمانشاه، ایران

mansour.pashaei@yahoo.com

^۴ دانشجوی دکتری مدیریت آموزشی دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمانشاه، کرمانشاه، ایران. fatahy_l@yahoo.com

^۵ دانشجوی دکتری مدیریت آموزشی دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمانشاه، کرمانشاه، ایران

rahim1reza1354@gmail.com

^۶ دانشجوی دکتری مدیریت آموزشی دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمانشاه، کرمانشاه، ایران.

amirali.babaei66@gmail.com

^۷ دانشجوی دکتری مدیریت آموزشی دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمانشاه، کرمانشاه، ایران

hormoz.lotfialvar1399@gmail.com

مقدمه

با رسانه‌ای شدن شیوع پاندمی کرونا در ماه دسامبر ۲۰۱۹ برای نخستین بار در شهر ووهان استان هوبئی کشور چین، هیچکس تصور نمی‌کرد که این ویروس کوچک مرزها را به این سرعت کنار بزند و به معضلی جهانی تبدیل گردد. ۱۱ مارس بود که سازمان جهانی بهداشت با اعلام دنیاگیری شیوع بیماری افکار عمومی را شوک‌زده کرد (هوا، ۲۰۲۰). باشیوع این بیماری (کووید ۱۹) علاوه بر اختلال در زندگی اجتماعی مردم، در بیش از ۱۶۰ کشور، مدارس که استراتژیکی‌ترین بخش نظام‌های آموزشی بودند، تعطیل گردیدند. این واقعیت که تعطیلی مدارس برای طولانی مدت نه تنها باعث کاهش یادگیری در تمام کشورها در کوتاه مدت می‌شود، بلکه به کاهش سرمایه‌های انسانی منجر شده و در میان مدت و بلند مدت فرصت‌های اقتصادی را کاهش می‌دهد (بلنک جهانی، ۲۰۲۰). رهبری آموزشی باید بتواند چشم‌اندازهای جدیدی ایجاد کند که انتظارات جامعه در مواجهه با شرایط در حال تغییر مداوم را برآورده کند (مک کی و بیرتاینی، ۲۰۱۶^۳، رابینسون و آرونیکا^۴ ۲۰۱۵). یونسکو در اوت ۲۰۲۰ طی گزارشی اعلام کرد که در دوران دنیاگیری کرونا و بسته شدن مدارس یک سوم کودکان در جهان از دسترسی به آموزش از راه دور محروم بوده‌اند. یونسکو از این امر به عنوان «وضعیت اضطراری در آموزش و پرورش جهانی» یاد کرد و گفت در اوج قرنطینه کودکان زیادی با مدرسه های تعطیل مواجه شدند (یونسکو، ۲۰۲۰).

«آموزش مجازی روش موثری است که با بهره‌گیری از فناوری اطلاعات و ارتباطات در امر آموزش با ترکیبی از محتوای دیجیتالی، بستر ارتباطی مطمئن و کارآمدی را فراهم می‌کند که آموزش پژوهان بتوانند در هر زمان و مکانی که مایلند از این بسته آموزشی نوآورانه و خلاق برای آموزش خود بهره ببرند» (قاضی زاده فرد، ۱۳۹۵، ص ۱۸۰). در حالی که آموزش از راه دور قبلاً تجمعاتی بود، در حال حاضر به عنوان یک ضرورت در مواجهه با کروناویروس اجرا می‌شود و استفاده از آموزش از راه دور به «ماموریت بحرانی» تبدیل شده است (کرناک^۵، ۲۰۲۰). با توجه به شرایطی که کرونا بر نظام آموزشی تحمیل کرده است و آموزش در فضای مجازی، رهبری و مدیریت کلاس درس و تبدیل آن به فضایی جذاب، فعال و شاداب برای دو عنصر معلم و شاگرد ضرورت دارد. پژوهشگران اذعان دارند، معلم، مهم‌ترین عامل موثر در بکارگیری مناسب رسانه‌هاست و فناوری، سازه‌ای کارا برای یاد دادن‌های موثر و مفید می‌باشد. حتی آنان به این حقیقت مهم اشاره دارند که این فرد یا عامل کلیدی (معلم) عمدتاً جزیی از نظام یاددهی - یادگیری است. (رئوف ۱۳۸۷-۱۰۹). در آموزش مجازی تدریس بر مثلث یاددهنده، یادگیرنده و تعامل این دو عنصر استوار است. البته وظایف معلم در محیط مجازی و برخط (آنلاین) با فضای حضوری تفاوت‌هایی دارد. در پژوهش حاضر، ابعاد و مولفه‌های رهبری کلاس درس در فضای مجازی واکاوی شده است. پژوهشگران در تعریف وظایف معلمان در نقش رهبری به طور کلی از زوایای مختلفی به موضوع نگریسته‌اند، از جمله، چایلد باون، مولر و اسکرینور^۶ (۲۰۰۰) معتقدند معلمان در نقش رهبر به شکل موثری برای تاثیر گذاشتن بر یادگیری دانش‌آموزان، کمک به بهبود مدرسه، الهام‌بخشی برای تعالی در عمل و توانمندسازی ذینفعان برای مشارکت در بهبود آموزشی عمل می‌کنند. کروسر، کاگان، فرگوسن و هان^۷ (۲۰۰۲) نیز بیان می‌کنند که معلمان در رهبری اقدامات اصولی را برای موفقیت در کل مدرسه ترویج می‌کنند و مدرسه و نیز جامعه را برای پیشبرد ماموریت اجتماعی جامعه و بهبود کیفیت زندگی پیوند می‌دهند. در حقیقت رهبری آموزش و یادگیری‌های همان تدریس موفق است که به آموزش خوب و یادگیری منجر می‌شود (جوکر و ویسبرگ^۸ ۲۰۰۶). از دیدگاه دنیلسون

1: Who

2: Word Bank

3: Mac Key, Birtaini

4: Robinson & Aronika

5: Cornock

6: Child & Bawen & Moller & Skrinor

7: Kroser & Kagan & Fergosen & Han

8: Joker & Wisberg

(۲۰۰۶) رهبری معلم مجموعه‌ای از مهارت‌هایی است که او را قادر به نفوذ در دانش‌آموزان در کلاس درس و خارج از آن می‌کند. معلمان، مدیرانی هستند که برای حفظ نظم و کنترل کلاس درس و فعالیت‌های آموزشی کارکردهای مدیریتی را بکار می‌گیرند. با این وجود دارا بودن مهارت‌های مدیریتی یکی از توانایی‌های ضروری شغل معلمی است که کمتر به آن توجه شده‌است. توجه به فعالیت‌های مربوط به مدیریت کلاس درس، نحوه اداره کلاس‌ها و بکارگیری بهترین و مطلوب‌ترین سبک مدیریتی امری حیاتی و ضروری است. در زمان بحران، رهبران باید سریع عمل کنند و با آینده‌نگری بطور دقیقی گزینه‌ها و پیامدها را ارزیابی کنند (نتولیکی^۱، ۲۰۲۰). گرچه مفاهیم رهبر و رهبری به اندازه تاریخیچه بشریت قدمت دارد و تحقیقات زیادی در مورد آنها انجام شده است، توجه به این مفاهیم روزبه روز بیشتر می‌شود (یائوز^۲، ۲۰۱۶؛ کیرال و باساران^۳، ۲۰۱۸؛ ارن^۴، ۲۰۲۰). پاندومی کووید ۱۹ تمام انسانها از نژادها و سنین مختلف را وادار کرد تا سبک جدیدی از زندگی را تجربه کنند که «معمول جدید» نامیده می‌شود (اکبری و پاراتمو^۵، ۲۰۲۱؛ فلمینگ و میلار^۶، ۲۰۱۹؛ فرانسسکو و نیکوی^۷، ۲۰۲۰؛ استرک، کوجل، دارکوس و تایبر^۸، ۲۰۲۰). این «معمول جدید» نه تنها تغییرات ناخواسته‌ای در زندگی اجتماعی، اقتصاد، بهداشت به وجود آورد بلکه در موسسات آموزشی هم همین‌طور بود (دی مورا^۹، ۲۰۲۰، موراشکین و تیرانین^{۱۰}، ۲۰۲۰). اداره و رهبری کلاس درس در فضای مجازی یکی از عمده‌ترین مسائل معلمان بوده است و در واقع به ایجاد یک محیط آموزشی مطلوب کمک می‌کند و دستیابی به اهداف آموزشی را تسهیل می‌کند. همچنین شناسایی موانع و مشکلات یا نقاط قوت به پیشرفت آموزشی منتهی خواهد شد. رهبری معلم یک فرآیند است. رهبران معلمان متخصصانی هستند که این فرآیند را برای رهبری تغییر در مدارس خود به نفع همه دانش‌آموزان انجام می‌دهند. رهبران معلمان از درهای کلاس خارج می‌شوند و چالش‌ها را برای بهبود عملکرد خود از طریق کار با همکاران، مدیریت مدرسه و کارکنان حرفه‌ای و همچنین دانش‌آموزان و خانواده‌هایشان می‌پذیرند (بری^{۱۱} و همکاران، ۲۰۱۳). محققان با استفاده از روش‌های مختلف، شواهد قوی از تأثیرات مثبت رهبری معلمان یافته‌اند. معلمان رهبر تخصص خود را به اشتراک می‌گذارند. تخصص ممکن است به شکل دانش و مهارت در مورد محتوای خاص (مانند ریاضیات، یادگیری اجتماعی-عاطفی) یا مهارت‌های تدریس (مانند آموزش با فناوری، راهبردهای پرسشگری) باشد. تخصص آنها همچنین ممکن است به شکل مهارت‌های رهبری باشد (به عنوان مثال، کمک به تیم‌ها برای ایجاد اجماع، تصمیم‌گیری‌های مبتنی بر داده) (کوبرن و راسل^{۱۲}، ۲۰۰۸) در همان زمان که آنها تخصص خود را به اشتراک می‌گذارند، رهبران معلمان در حالی که به دنبال توسعه حرفه‌ای برای کمک به حل مشکلاتی هستند که تیم‌هایشان شناسایی کرده‌اند، تخصص کسب می‌کنند (سی تی او، ۲۰۱۷). آنها به دنبال یادگیری از همکاران خود هستند با این باور که دانش جمعی گروه برای آموزش موفق و یادگیری دانش‌آموزان ضروری است، دانش و مهارت‌های خود را بیشتر می‌سازند. معلمان رهبر تمام این ویژگی‌ها (و بسیاری دیگر) را در رهبری معلم خود از طریق تعاملات روزمره با دانش‌آموزان، همکاران و جامعه مدرسه منعکس می‌کنند. (دالی^{۱۳} و همکاران، ۲۰۱۴) رهبری معلم "مجموعه‌ای" از نگرش‌ها، دانش و مهارت‌هایی است که به طور مداوم توسعه می‌یابد. (دیفی^{۱۴} و

1 :Netoliki

2 :Yaoz

3 :Kiral&Basaran

4 :Ern

5 : Akbari&Paratmo

6 : Fliming&Milar

7 : Franssko&Nikoy

8 :Asterk&Kogel&Darkoos&Tiber

9 D-Morra

10 :Morashkin&Tiranin

11 :Berry

12 :Kobern&Rossel

13 Dolli

14 :Difi Etal

همکاران، ۲۰۱۸). در رهبری کلاس معلمان آماده هستند تا ایده های جدیدی را دنبال کنند که منجر به تجربیات یادگیری معنادارتر و فضاهای مثبت و فراگیرتر برای همه دانش آموزان شود. آن‌ها نه تنها به دانش آموزانی که کلاس‌هایشان را به اشتراک می‌گذارند، بلکه به دانش آموزانی که در کلاس‌های همکارشان و در سرتاسر مدرسه هستند نیز اهمیت می‌دهند. (داگلاس^۱، ۲۰۱۵).

استانداردهای الگوی رهبر معلم شامل هفت حوزه است که ابعاد متعدد رهبری معلم را توصیف می‌کند:

- ۱- پرورش فرهنگ مشارکتی برای حمایت از توسعه مربی و یادگیری دانش آموزان.
- ۲- دسترسی و استفاده از تحقیقات برای بهبود تمرین و یادگیری دانش آموز
- ۳- ترویج یادگیری حرفه ای برای بهبود مستمر .
- ۴- تسهیل بهبود در آموزش و یادگیری دانش آموزان
- ۵- ترویج استفاده از ارزیابی ها و داده ها برای بهبود مدرسه
- ۶- ارتقای ارتباط و همکاری با خانواده ها و جامعه
- ۷- حمایت از یادگیری و حرفه دانش آموزی (هاگمن^۲، ۲۰۱۸).

معلمان در همه جا در حال یافتن راه‌های خلاقانه برای استفاده از فناوری دیجیتال برای طراحی مجدد مدارس خود به شیوه‌هایی هستند که بر شایستگی‌های قرن بیست و یکمی مانند همکاری، حل مسئله و یادگیری خودراهبر تأکید دارد. به عنوان مثال، در طی چندین سال گذشته، چالش یادگیری نسل بعدی ده‌ها مدرسه از این قبیل را شناسایی و پشتیبانی کرده است. به طور مشابه، معلمان در سراسر جهان دانش آموزان خود را به صورت آنلاین به هم متصل می‌کنند، ابزارهای جدید واقعیت مجازی را امتحان می‌کنند، و با دیگر اشکال تدریس و یادگیری که قبلاً غیرقابل تصور بود، آزمایش می‌کنند و برخی از همین ابزارهای الکترونیکی با دنیای توسعه حرفه ای معلمان نیز سازگار شده اند و به آنها کمک می‌کند تا از سیلوهای حرفه ای که مدت هاست مشخصه آموزش بوده اند، خارج شوند. (هلماس^۳، ۲۰۱۴).

محققانی مانند هس و مکشن^۴ (۲۰۱۸) با استفاده از ابزارهای تجزیه و تحلیل شبکه های اجتماعی دریافته اند که معلمان به احتمال زیاد هنگامی که در معرض ایده های جدید از طریق تعاملات دانشگاهی قرار می‌گیرند، تغییرات آموزشی ایجاد کرده و یادگیری دانش آموزان را بهبود می‌بخشند. به طور مشابه، سینتیا کورن و جنیفر راسل^۵ (۲۰۰۸) دریافته اند که در حالی که قدرت و عمق شبکه های یادگیری معلمان به طور قابل توجهی متفاوت است، پربازده ترین شبکه ها "تقریباً همیشه فراتر از گروه های سطح کلاس گسترش می‌یابند تا دیگران را در داخل و خارج از مدرسه نیز شامل شوند". معلم به عنوان یکی از مؤلفه های کلیدی برنامه درسی، نقش مؤثری در اثربخشی تدریس و تسهیل یادگیری دارد. کیفیت کار معلمان مهمترین عامل مؤثر بر کیفیت یادگیری دانش آموزان و موفقیت سیستم های آموزشی است. معلمان به عنوان یکی از اجزای پیچیده اکوسیستم مدرسه باید بتوانند انتظارات و خواسته های مدیران و ذینفعان مختلف را برآورده کنند و درک عمیقی از تحولات اجتماعی و تغییرات آتی داشته باشند. بنابراین معلمان باید دائماً به دنبال به روز رسانی دانش و مهارت های خود و ارتقای پیشرفت حرفه ای خود باشند. حوزه رشد حرفه ای معلمان از جنبه های مختلفی مانند ادراکات، باورهای آموزشی، معرفت شناسی، ایدئولوژی، رفتار و عملکرد مرتبط با آموزش و یادگیری تشکیل شده است (اینگرسول^۶، ۲۰۱۷).

1: Douglas

2: Hockman

3: Helmass

4: Hess & Makshen

5: Sintia & Kobern & Jenifer Rosel

6: Ingersol

معلمان می توانند از ابزارهای تعاملی برای بیان تجربیات خود و استفاده از نظرات دیگران برای بهبود آنها استفاده کنند. ایجاد فضای مشارکتی؛ تقویت تفکر انتقادی آنها؛ مهارت های نوشتاری خود را بهبود بخشند و مهارت های خود را در استفاده از واژه پردازها ارتقا دهند. تبادل اطلاعات با کارشناسان و همکاران؛ تقویت مهارت های مکالمه ای آنها؛ کار با شرکا و کارشناسان در پروژه های مشترک؛ و فعالیت های یادگیری فردی و گروهی را طراحی کنید. بنابراین معلمان می توانند از فضای مجازی به عنوان بستری برای توانمندسازی حرفه ای خود استفاده کنند. سنگه اظهار می دارد که مدارس برای سازماندهی محصولات آینده خود در یک فرایند خود بازسازی از هر جهت وابسته به رهبری هستند. چرا که رهبران مدرسه قادر به تاثیرگذاری معناداری بر روی دانش آموزان و سایر نتایج مهم هستند. آنچه مساله اصلی این پژوهش را شامل می شود ضعف وارد بر رهبری کلاس در فضای مجازی بود که باعث شده موضوع اصلی این پژوهش شناسایی ابعاد و مولفه های رهبری کلاس در فضای مجازی باشد تا جهت رفع این مشکل اقداماتی صورت گیرد. با توجه به شرایط حاکم بر نظام آموزشی و لزوم استفاده از فضای مجازی با توجه به نیاز روزافزون نظام تعلیم و تربیت به همسویی با تغییرات اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و بطور کلی تغییرات جهانی در همه زمینه ها، شناسایی ابعاد و مولفه های رهبری کلاس درس در فضای مجازی ضروری به نظر می رسد. انجام این پژوهش به اداره ی بهتر کلاس درس در فضای مجازی کمک خواهد کرد. این پژوهش در صدد پاسخگویی به سوالات زیر می باشد.

سوالات پژوهش

- ۱- عوامل علی رهبری کلاس درس در فضای مجازی کدامند؟
- ۲- عوامل مداخله گر رهبری کلاس درس در فضای مجازی کدامند؟
- ۳- شرایط زمینه ای رهبری کلاس درس در فضای مجازی کدامند؟
- ۴- راهبردهای رهبری کلاس درس در فضای مجازی کدامند؟
- ۵- پیامدهای رهبری کلاس درس در فضای مجازی کدامند؟

روش شناسی

هدف پژوهش حاضر واکاوی ابعاد و مؤلفه های رهبری کلاس درس در فضای مجازی می باشد. مبانی فلسفی روش حاضر در پارادایم نمادین-تفسیری، رویکرد آن استقرایی و داده های آن به صورت میدانی از آذر ماه تا بهمن ماه ۱۴۰۰ جمع آوری شده است. جامعه آماری این پژوهش، متخصصین موضوعی مدیریت آموزشی بود. جهت انتخاب نمونه آماری، از شیوه نمونه گیری هدفمند استفاده شد. حجم نمونه در مصاحبه ها تعداد ۱۵ نفر متخصص موضوعی مدیریت آموزشی بود. ابزار گردآوری داده ها مصاحبه های عمیق و نیمه ساختاریافته بود که در مصاحبه پانزدهم به اشباع نظری رسیدیم. پایایی مصاحبه ها با استفاده از دوبار ارائه به متخصصین مورد تأیید قرار گرفت. در ابتدا جهت فهم بهتر ابعاد و مؤلفه های رهبری آموزشی با چندین متخصص موضوعی مدیریت آموزشی مصاحبه هایی در دو مرحله انجام شد. در مرحله اول جهت شناسایی ابعاد و مؤلفه های رهبری آموزشی مصاحبه هایی از کسانی که مستقیماً درگیر امر آموزش هستند، استفاده شد. مطابق این مصاحبه ها ابعاد و مؤلفه های رهبری آموزشی مشخص گردید داده های گردآوری شده مورد تحلیل مضامین قرار گرفتند و بر اساس نظام کدگذاری باز، محوری و انتخابی (مطابق با رویکرد اشتراوس و کوبین) تجزیه و تحلیل شدند. و برای اعتبار بیرونی یافته ها از تکنیک های حصول اشباع نظری، استفاده از رویه های ویژه کدگذاری و تحلیل نمادها و نشانه ها و توصیف غنی داده ها، بهره گرفته شد. هر مصاحبه بین ۴۰ تا ۵۰ دقیقه به طول انجامید

یافته‌های تحقیق

پژوهش حاضر با هدف واکاوی ابعاد و مولفه‌های رهبری کلاس درس در فضای مجازی صورت گرفت. در انجام پژوهش رویکرد کیفی از نوع داده بنیاد استفاده شده که از نظر هدف، کاربردی است. در گردآوری داده‌ها از مصاحبه نیمه ساختاریافته استفاده شد. مصاحبه با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند تا رسیدن به اشباع نظری ادامه یافت. برای تحلیل این اطلاعات، از روش تحلیل محتوای استقرایی با کدگذاری (اشتراوس و کوربن) در سه سطح باز، محوری و گزینشی و با استفاده از نرم افزار مکس کیو آدی استفاده شد. برای فهم بهتر مؤلفه‌های رهبری کلاس درس در فضای مجازی مصاحبه با متخصصین مدیریت آموزشی صورت گرفت و سؤالاتی با عنوان استراتژی‌های آموزشی، جو کلاس درس و رفتارهای حرفه‌ای معلم و چگونگی تعامل معلمان با دانش‌آموزان خود مطرح شد. مصاحبه‌ها تا رسیدن به کفایت نظری و اشباع تا جایی پیش رفت که انجام مصاحبه‌ها، اطلاعات جدیدی را ارائه نکرد.

سوال اول: عوامل علی رهبری کلاس درس در فضای مجازی کدامند؟

شرایط علی مقوله‌هایی مربوط به شرایطی که بر مقوله محوری تأثیر می‌گذارند. شرایط علی رویدادهایی است که موقعیت‌ها، مباحث و مسائل مرتبط با پدیده را خلق و تا حدودی تشریح می‌کنند که چرا و چگونه افراد و گروه‌ها به این پدیده مبادرت می‌ورزند. در واقع، منظور از شرایط علی، رویدادها و اتفاقاتی است که بر این پدیده تأثیر گذاشته و منجر به بروز آن می‌شوند، عوامل علی شناسایی شده به شرح جدول (۱) می‌باشد.

جدول ۱- عوامل علی

مولفه اصلی	مولفه های فرعی
عوامل علی	سواد رسانه ای
	خلاقیت تدریس
	تعامل دوطرفه
	توجه به مخاطبان
	داشتن طرح درس
	مدیریت زمان
	ارتباط کلامی
	یادگیری مشارکتی

سوال دوم: عوامل مداخله‌گر رهبری کلاس درس در فضای مجازی کدامند؟

شرایط مداخله‌گر، شرایط وسیع و عامی همچون فرهنگ، فضا و غیره است که به عنوان تسهیل‌گر یا محدودکننده راهبردها عمل می‌کند. این شرایط، اجرای راهبردها را تسهیل و تسریع

کرده و به عنوان یک مانع، دچار تاخیر می‌نمایند. عوامل مداخله‌گر شناسایی شده به شرح جدول (۲) می‌باشد.

جدول ۲- عوامل مداخله‌گر

مولفه اصلی	مولفه های فرعی
عوامل مداخله‌گر	انگیزش دانش آموزان
	شیوه تدریس فعال
	طراحی فعالیت های یادگیری
	تالارهای گفتگو
	عاملیت در یادگیری
	حمایت عاطفی
	تسهیل ارتباطات منتورینگ
	دریافت بازخوردهای غیرارزیابانه

سوال سوم: شرایط زمینه‌ای رهبری کلاس درس در فضای مجازی کدامند؟

شرایط زمینه‌ای، شرایطی است که راهبردها و اقدامات تحت آن، به اداره پدیده می‌پردازند. عوامل زمینه‌ای شناسایی شده به شرح جدول (۳) می‌باشد.

جدول ۳- عوامل زمینه‌ای

مولفه اصلی	مولفه های فرعی
عوامل زمینه‌ای	تبادل منابع اطلاعاتی با یکدیگر
	پاسخگویی آنلاین
	توزیع اطلاعات
	محتوای تازه و فعالیت های جالب
	ایجاد نگرش مثبت در فراگیران نسبت به یادگیری
	توجه به نیازها و علایق دانش آموزان
	پشتیبانی آنلاین

سوال چهارم: راهبردهای رهبری کلاس درس در فضای مجازی کدامند؟

کنش‌ها یا برهم‌کنش‌های خاصی که از پدیده محوری منتج می‌شود. راهبردها و اقدامات، طرح‌ها و کنش‌هایی‌اند که به طراحی مدل کمک می‌نمایند. راهبردهای شناسایی شده به شرح جدول (۴) می‌باشد.

جدول ۴- راهبردها

مولفه اصلی	مولفه های فرعی
راهبردها	کسب تجربه در تدریس مجازی
	تدریس‌های کوتاه، مفید و مختصر
	استفاده از فعالیت های عملی
	استفاده از تصاویر و علائم
	تسهیل‌کنندگی بحث و گفتگو
	هدایت و راهنمایی فرایند یادگیری
	سازماندهی منظم در کلاس برای ارائه مطالب

سوال پنجم: پیامدهای رهبری کلاس درس در فضای مجازی کدامند؟

پیامدها شامل خروجی‌های تاثیرگذار مشهود و نامشهودی است که در اثر طراحی مدل رهبری در کلاس درس فضای مجازی ایجاد می‌گردد و خروجی‌های حاصل از استخدام راهبردها هستند. راهبردهای شناسایی شده به شرح جدول (۵) می‌باشد.

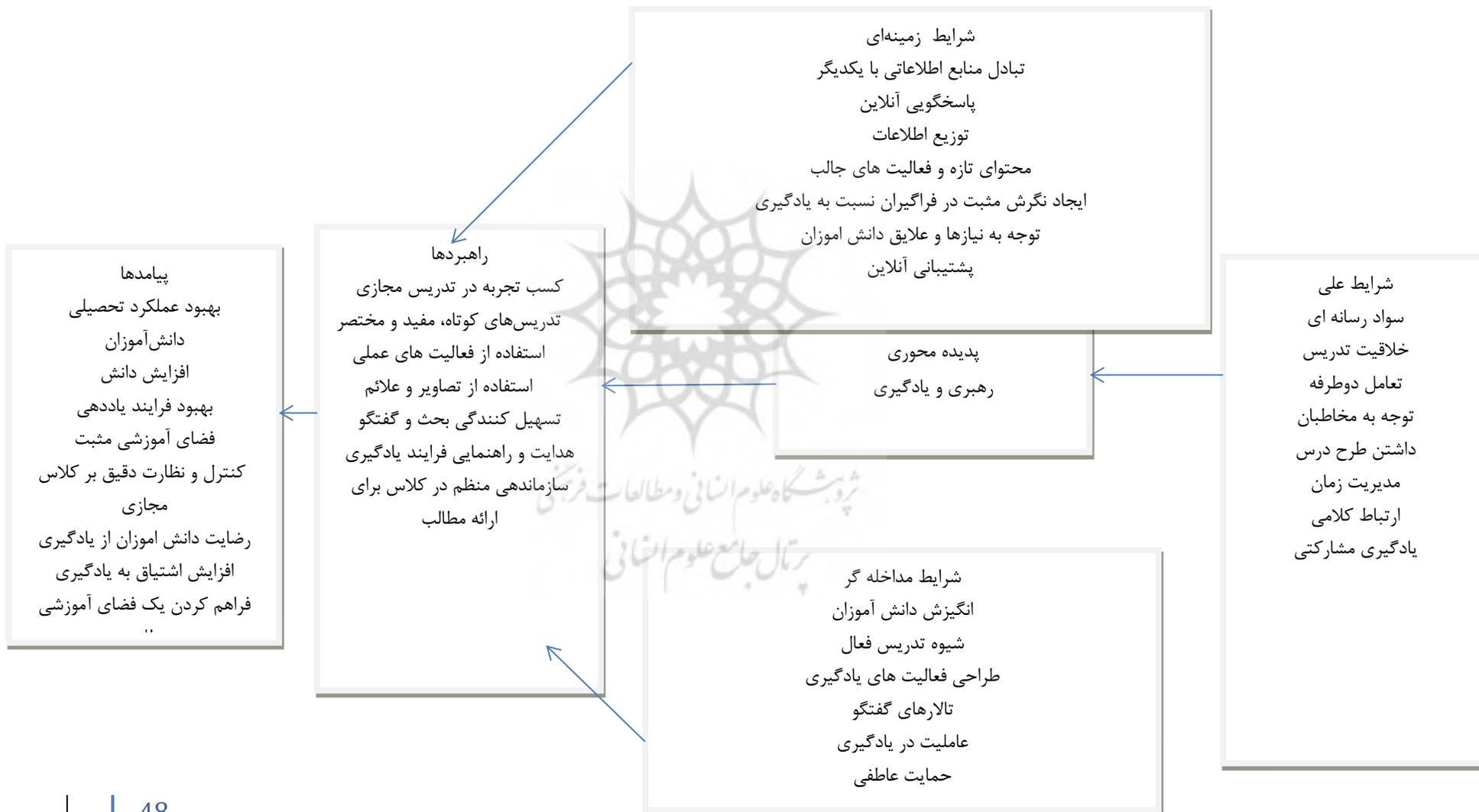
جدول ۵- پیامدها

مولفه اصلی	مولفه های فرعی
پیامدها	بهبود عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان
	افزایش دانش
	بهبود فرایند یاددهی
	فضای آموزشی مثبت
	کنترل و نظارت دقیق بر کلاس مجازی
	رضایت دانش‌آموزان از یادگیری
	افزایش اشتیاق به یادگیری
	فراهم کردن یک فضای آموزشی مطلوب

پرویشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

شکل ۱- مولفه های رهبری کلاس درس فضای مجازی

بحث و نتیجه گیری

بهبود اقدامات رهبری آموزش و یادگیری معلم در کلاس درس، نیاز به درک ماهیت پیچیده آموزش و یادگیری و توسعه استراتژیهای متناسب برای بهبود آن دارد. در این صورت میتوان به یادگیری بهتر دانش آموزان و بهبود پیامدهای آنان کمک کرد. از سوی دیگر مربیان، سیاستگذاران و محققان باید به ارزیابی رهبری آموزش و یادگیری معلم به عنوان مهمترین وظیفه آنان در مدارس بپردازند. با وجود این واقعیت، از عنصر کلیدی بررسی رهبری آموزش و یادگیری در سیستم آموزشی در مدارس کشور ما بیش از حد غفلت شده است. پژوهش حاضر با هدف شناسایی ابعاد و مؤلفه های رهبری آموزش و یادگیری در فضای مجازی در کلاس درس با استفاده از رویکرد کیفی صورت گرفت. نتایج به دست آمده از مصاحبه و مشاهده حاکی از آن است که ابعاد شامل عوامل علی با ۸ مولفه، عوامل زمینه ای با ۷ مولفه، راهبردها با ۷ مولفه و پیامدها با ۸ مولفه جهت رهبری در کلاس درس در فضای مجازی باید مورد توجه باشند.

بعد عواملی علی همان طور که جدول ۳ نشان میدهد این عوامل جزء مؤلفه هایی است که در همه مدل های آموزش و یادگیری وجود دارد؛ یعنی نمی توان مدل آموزش و یادگیری را بدون ارائه آموزش در نظر گرفت. جنبه های مهم مدیریت کلاس در این پژوهش، شامل سواد رسانه ای، خلاقیت تدریس، تعامل دوطرفه، توجه به مخاطبان، داشتن طرح درس، مدیریت زمان، ارتباط کلامی و یادگیری مشارکتی است. در خصوص عوامل علی می توان گفت که این یافته ها در مولفه های سواد رسانه ای، خلاقیت تدریس، تعامل دوطرفه، توجه به مخاطبان با یافته های تحقیقات مک کان و برتانی (۲۰۱۶)، رابینسون و آرونیکا (۲۰۱۵) و کرناک (۲۰۲۰) همسو است و همخوانی دارد.

بعد عوامل مداخله گر شامل مؤلفه هایی مانند انگیزش دانش آموزان، شیوه تدریس فعال، طراحی فعالیت های یادگیری، تالارهای گفتگو، عاملیت در یادگیری، حمایت عاطفی، تسهیل ارتباطات منتورینگ و دریافت بازخوردهای غیرارزیابانه است. از جمله مازانو (۲۰۱۹) و دنیلسون (۲۰۱۷) یکی از ابعاد اصلی سنجش رهبری در کلاس درس، این بعد را ذکر کرده اند. در خصوص عوامل مداخله گر می توان گفت که این یافته ها در مولفه های حمایت عاطفی، تسهیل ارتباطات منتورینگ با یافته های تحقیقات ارن (۲۰۱۸)، کیرال و باراسان (۲۰۱۸) و فرانسیکو و نگوی (۲۰۲۰) همسو است و همخوانی دارد.

بعد عوامل زمینه ای شامل مؤلفه هایی مانند تبادل منابع اطلاعاتی با یکدیگر، پاسخگویی آنلاین، توزیع اطلاعات، محتوای تازه و فعالیت های جالب، ایجاد نگرش مثبت در فراگیران نسبت به یادگیری، توجه به نیازها و علایق دانش آموزان و پشتیبانی آنلاین است. در پژوهش داخلی مثل پورصفر و همکاران کمتر به این بعد اشاره شده است هر چند که در تحقیقات لاتین نمود بیشتری دارد. در خصوص عوامل زمینه ای می توان گفت که این یافته ها در مولفه های پاسخگویی آنلاین، توزیع اطلاعات با یافته های تحقیقات فلمینگ و میلر (۲۰۱۹)، دلای و همکاران (۲۰۱۴) و فرانسیکو و نگوی (۲۰۲۰) همسو است و همخوانی دارد.

بعد راهبردها شامل مؤلفه‌هایی مانند کسب تجربه در تدریس مجازی، تدریس‌های کوتاه، مفید و مختصر، استفاده از فعالیت‌های عملی، استفاده از تصاویر و علائم، تسهیل‌کنندگی بحث و گفتگو، هدایت و راهنمایی فرایند یادگیری و سازماندهی منظم در کلاس برای ارائه مطالب است. در خصوص راهبردها می‌توان گفت که این یافته‌ها در مولفه‌های کسب تجربه در تدریس مجازی، تدریس‌های کوتاه، مفید و مختصر با یافته‌های تحقیقات فلمینگ و میلر (۲۰۱۹)، دلای و همکاران (۲۰۱۴) و فرانسیکو و نگوی (۲۰۲۰) همسو است و همخوانی دارد.

بعد پیامدها شامل مؤلفه‌هایی مانند بهبود عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان، افزایش دانش، بهبود فرایند یاددهی، فضای آموزشی مثبت، کنترل و نظارت دقیق بر کلاس مجازی، رضایت دانش‌آموزان از یادگیری، افزایش اشتیاق به یادگیری و فراهم کردن یک فضای آموزشی مطلوب است. در خصوص راهبردها می‌توان گفت که این یافته‌ها در مولفه‌های افزایش دانش، بهبود فرایند یاددهی با یافته‌های تحقیقات ارن (۲۰۱۸)، دلای و همکاران (۲۰۱۴) و دیقی و همکاران (۲۰۱۸) همسو است و همخوانی دارد.

امروزه، نقش و تأثیر چشمگیر فاوا (فناوری اطلاعات و ارتباطات) بر کسب پوشیده نیست. رشد و توسعه دانش، پایه‌پای رشد فناوری به‌خصوص در زمینه اطلاعات و ارتباطات، فرایندهای تدریس و یادگیری را هرزمانی و هر مکانی کرده است. پژوهشگران اذعان دارند که معلم یا استاد مهم‌ترین عامل مؤثر در به کارگیری مناسب رسانه‌هاست و فناوری، سازه‌ای کارآ برای یاددادن‌های مؤثر و مفید می‌باشد. حتی آنان به این حقیقت مهم اشاره دارند که این فرد یا عامل کلیدی (معلم)، عمدتاً جزئی از نظام یاددهی-یادگیری است (رئوف، ۱۳۸۷: ۱۰۹). در آموزش مجازی، تدریس بر مثلث یاددهنده، یادگیرنده و تعامل این دو عنصر استوار است. البته وظایف معلم در محیط مجازی و برخط (آنلاین) با فضای حضوری تفاوت‌هایی دارد.

به طور خلاصه می‌توان گفت که معلمان مدارس نیاز به تمرکز بر این ابعاد و مؤلفه‌های آن برای رهبری آموزش و یادگیری در کلاس درس دارند که این ابعاد بایستی مورد بررسی و توجه مدیران، ناظران و راهنمایان آموزشی و مسئولان و برنامه‌ریزان قرار گیرد. معلمان نیاز دارند به طور پیوسته به سنجش و توسعه دانشها و مهارتهای خود بپردازند؛ زیرا برای تبدیل شدن به نوعی از رهبری آموزش و یادگیری که بتواند پاسخگوی چالشهای مدارس در حال و آینده باشد، یک معلم نیاز دارد تا بصورت مناسبی در این ابعاد توانمند شود. معلم نیازمند توسعه حرفه‌ای است؛ به طوری که بتواند نقش رهبری آموزشی را در کلاس به صورت اثربخشی اجرا کند.

مطالعه نظرات و جمع‌بندی‌های دانش‌آموزان در گروه به معلم کمک می‌کند تا از کیفیت یادگیری دانش‌آموزان "فهم‌ها و بدفهمی‌های" آنان اطلاعاتی کسب کند بر این اساس این درک و فهم از وضعیت یادگیری دانش‌آموزان ممکن است معلم برای دادن فعالیت یادگیری مکمل نیز فکر کند.

نشست مجازی لزوماً نباید در یک زمان مشخص صورت گیرد بلکه دانش‌آموزان می‌توانند در هر زمان مناسب خودشان یادگیری‌های خود را به اشتراک بگذارند تا دیگران ببینند و در صورت لزوم نظر بدهند بی‌تردید اگر این نشست در یک زمان مشخص صورت گیرد سودمندتر و اثربخش‌تر خواهد بود؛ این گام ماهیت ارزشیابی تکوینی نیز دارد. معلم می‌تواند با ایجاد نشست‌های مجازی

در گروه در زمانی مشخص که همه حضور داشته باشند، فرصت را به حل و فصل مشکلات یادگیری و پاسخگویی به مسائل دانش آموزان اختصاص دهد. بررسی تکالیف فعالیت‌های یادگیری است، این فعالیت‌ها توسط معلم بررسی می‌شود معلم می‌تواند برای بازخورد دادن به صورت فردی یا گروهی اقدام کند معلم می‌تواند فعالیت‌های یادگیری انجام شده را ذخیره کرده تا بعدها شواهدی برای ارزشیابی عملکرد دانش آموزان باشد زیرا معلمان نیازمند نمره مستمر هستند این شواهد می‌تواند منبعی برای نمره گذاری تکوینی و مستمر باشد در واقع عملکرد دانش آموزان در پوشه کار الکترونیکی ذخیره و مدیریت شوند.

معلمان باید آموزش مجازی دروس را با مباحث ساده، جذاب، دوست داشتنی، طرح سوال و مسابقه آمیخته کنند. همچنین دادن پاداش‌هایی نظیر برجسب تشویق‌های کلامی و برخوردار کردن دانش آموز از جایگاهی بهتر در جمع بچه‌ها در ایجاد انگیزه در دانش آموزان بسیار تأثیر دارد. بازی‌های دسته جمعی در دانش آموزان باید در قالب برنامه‌های آموزشی دیده شود. دانش آموزان در دوران همه گیری کرونا به شدت تشنه ارتباط دسته جمعی و نشان دادن کفایت و لیاقت خودشان هستند. اگر برای آنها بازی‌های دسته جمعی طراحی شود و دروس در قالب بازی‌های جذاب تدریس شود، پرهیز آنان از کاهش مشارکت در کلاس کاهش و همکاری شان افزایش می‌یابد.

واقعیت این است که معلمان برای قوت بخشیدن به یادگیری دانش آموزان باید بر تلاشهایشان در جهت بهبود رهبری آموزش و یادگیری در کلاس بیفزایند. این پژوهش معیارهای روشن و مشخصی برای معلم به عنوان رهبر آموزش و یادگیری در کلاس درس به معلمان می‌دهد. باید این معیارها برای سنجش اثربخشی مدیریت آموزش مباحث مختلف درسی به کار رود. بنابراین لازم است سیاستگذاران و برنامه ریزان بر اساس مؤلفه‌های شناسایی شده، ارزیابی‌های مناسبی برای رتبه بندی معلمان بر اساس معیارهای به دست آمده به عمل آورند، به معلمان نیز توصیه می‌شود از نتایج این پژوهش برای بهبود کیفیت و سنجش و افزایش میزان تأثیر خود استفاده کنند. به متولیان ارتقا و رشد حرفه ای معلمان نیز توصیه میشود اثر بخشی کلاسهای ضمن خدمت خود را براساس مؤلفه های شناسایی شده بسنجند.

هر تحقیقی در طول فرایند انجام تحقیق با محدودیت‌هایی مواجهه است که در این تحقیق نیز از مهمترین محدودیت‌ها می‌توان به عدم همکاری مدیران بعضی مدارس، همچنین عدم دقت کافی برخی افراد در پاسخگویی به سوالات اشاره کرد که محقق برای حل این محدودیت‌ها به مراجعات مکرر در اوقات مناسب تر متوسل گردید.

منابع

- رئوف، علی. (۱۳۸۷). آنچه یاد می‌دهیم، آنچه یاد می‌گیرند: برای مدیران مدرسه، معلمان و پدران و مادران. چاپ دوم. تهران: مدرسه.
- قاضی زاده فرد، ضیالدین. (۱۳۹۵). فناوری اطلاعات و ارتباطات و مبانی سیستم های اطلاعاتی: کاربردهای فناوری اطلاعات و ارتباطات. جلد دوم. دانشگاه امام حسین.
- Akbari, T.T., & Pratomo, R.R. (2021). The new normal leadership: How technology alter communication style in contemporary organization. *Jurnal komunikasi Ikatan sarjana komunikasi Indonesia*, 6(1), 1-12
- Berry, B., Byrd, A., & Wieder, A. (2013). *Teacherpreneurs: Teachers who lead without leaving*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- Childs – Bowen, D., Moller, G., & Scrivener, J. (2000). Principals: leaders of leaders. *NAssp*, (84), 27-34.
- Coburn, C.E. & Russell, J.L. (2008). District policy and teachers' social networks. *Educational Evaluation and Policy Analysis*, 30 (3), 203–235.
- Cornock, M. (2020). Scaling up online learning during the coronavirus (covid-19) pandemic. Retrieved from <https://mattcornock.co.uk/technology-enhanced-learning/scaling-up-online-learning-during-the-coronavirus-covid-19-pandemic/>
- Crowther, F., Kaagen, S., Ferguson, M., & Hann, L. (2002). *Developing teacher leaders: How teacher leadership enhances school success*. Thousand oaks, CA: Corwin press.
- CTQ & Digital Promise. (2017, October). *Teacher micro-credentialing movement continues*. Carrboro, NC: Authors.
- Daly, A., Moolenaar, N.M., Der-Martirosian, C., & Yi-Hwa L. (2014). Assessing capital resources: Investigating the effects of teacher human and social capital on student achievement. *Teachers College Record*, 116 (7), 1-42.
- Diffey, L. & Aragon, S. (2018). *50-state comparison: Teacher leadership and licensure advancement*. Denver, CO: Education Commission of the States.
- Danielson, C. (2006). *Teacher leadership that strengthens professional practice*. Alexandria, VA: Associations for supervision and curriculum Development.
- de Moura, G. (2020). *Cybersecurity leadership principles: lessons learnt during the covid-19 pandemic to prepare for the new normal*. World Economic Forum, Nao convencional, Homeland Security Digital Library.
- Douglas, E. (2015, January 15). Six lessons on the power of teacher leadership [blog post]. *Education Week*.
- Eren, Z. (2020). "Complexity leadership". In *A Handbook of leadership styles*. Edited by Ozgur Demirtas, O. & Karaca, M. UK: Cambridge scholars publishing. Pp.396-429.
- Fleming, K., & Millar, C. (2019). Leadership capacity in an era of change: the new-normal leader. *Journal of organizational change management*, 23(3), 310-319. doi: 10.1108/jocM-05-2019-492
- Francisco, C.D., & Nuqui, A.V. (2020). Emergence of a situational leadership during COVID-19 pandemic called new normal leadership. *Online submission*, 4(10), 15-19.
- Hackman, M. & Morath, E. (2018, December 28). Teachers quit jobs at highest rate on record. *Wall Street Journal*.
- Hess, F.M. & McShane, M.Q. (2018). The happy (and not so happy) accidents of Bush-Obama school reform. *Phi Delta Kappan*, 100 (4), 31-35.

Ingersoll, R., Sirinides, P., & Dougherty, R. (2017). *School leadership: Teachers' roles in school decision-making, and student achievement*. Philadelphia, PA: Consortium for Policy Research in Education

Junker, B., & Weisberg, Y.(2006). *Overview of the Instructional Quality Assessment*. Los Angeles: University of California.

Kiral, E. & Basaran, R.(2018). "Academic leadership ". in *Vocational Identity and career construction in Educational*. Edited by Fidan, T.IGI Global. Pp.238-257.

Kugel, J., Dyrchs,S., & Tauber, M.(2020). *Leadership in the new now*. Boston consulting Group.

Murashkin, M., & Tyrvainen, y.(2020). *Adapting to the new normal: A qualitative study of digital leadership in crisis (unpublished Master Thesis)*. Department of Business Administration, Umea school of Business, Economics and statistics.

Netolicky, D.M.(2020). *School leadership during a pandemic: navigating tensions*. *Journal of professional capital and community*.

Robinson, K. & Aronica, L.(2015). *Creative schools. The grassroots revolution that is transforming education*. Viking penguin.

Strack, R., Kugel, J., Dyrchs, S., & Tauber, M.(2020). *Leadership in the new now*. Boston consulting Group.

Strauss, A., & Corbin, J.(1990). *Basics of qualitative research: Grounded theory Procedures and techniques*. CA: Thousand Oaks, sage publications.

UNESCO. (2020). " 290 Million students out of school Due to COVID-19: UNESCO Releases First Global Numbers and Mobilizes Response. " Retrieved from <https://en.unesco.org/news/290-million-students-out-school-due-covid-19-unesco-release-first-global-numbers-and-mobilizes>.

UNESCO.(2020). *Supporting teachers and education personnel during times of crisis*. UNESCO.(2020b).*Distance learning strategies in response to COVID-19 school closures*. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000373305>

WORLDBANK.(2020). *Guidance Note: Remote learning & covid-19*. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/531681585957264427/pdf/Guidance-Note-on-Remote-Learning-and-COVID-19.pdf>

WHO.(2020). *Mental health and psychosocial considerations during the COVID-19 outbreak*. [https://www.who.int/publications/i/item/WHO-2019-ncov-Mental Health-2020.1](https://www.who.int/publications/i/item/WHO-2019-ncov-Mental-Health-2020.1)

Yavuz.O.(2016). *Educational leadership and comprehensive Reform for improving Equity and Access for all*. *International Journal of Educational policy & leadership*, 11(10),1-21. Retrieved from: <https://eric.ed.gov/?id=Ej1138289>

Analyzing the dimensions and components of classroom leadership in virtual space

Abstract

The aim of the current research is to analyze the dimensions and components of leadership in the virtual classroom. If the class leadership is not done well, the teaching and learning process will face problems. The purpose of writing this article is to provide solutions to improve this matter. The research method is applied and qualitative. The statistical population of this research was subject experts in educational management. In order to select a statistical sample, the purposeful sampling method was used. The sample size in the interviews was 15 subject matter experts of educational management. The data collection tool was in-depth and semi-structured interviews. The collected data were subjected to thematic analysis and analyzed based on the open, central and selective coding system (according to Strauss and Kubin's approach). The findings showed that the dimensions of the model including causal factors with 8 components, contextual factors with 7 components, strategies with 7 components and consequences with 8 components should be considered for leadership in the middle school classroom in virtual space. School teachers need to focus on these dimensions and their components to lead effective teaching and learning in the classroom, and these dimensions should be examined and paid attention to by administrators, supervisors, educational guides, and officials and planners.

Keywords: class leadership, virtual space, teacher

